

popoldne grojzdiče jesti, pa samo, kakor je, ji je prekislo, zato ga potresam s cukrom.

Jezikoslovne reči.

Dve tri Jugoslavenom v prevdar!

(Konec.)

Kar zadeva nadalje horvaščino severnih Horvatov, se ji tem manj more horvaška obleka in horvaški duh vzeti, ker že, hvala Bogu! toliko narodnih stvari imamo v njej ne le v pesmih temoč tudi v prozi natisnjenih, da vsak nepristran sodnik, ki dobro pozna ne le duh kajkovskega temoč tudi čakavskega in štokavskega narečja iz samega národa poserkan, se lahko prepriča, da se ne dá pod jezik nobenega družega národa razun pod horvaški národni jezik stegniti. Národni jezik, rečem, ker je književni tako kranjsko-štirski kakor horvaški na drugi sohi. Le primeri horvaške národne pesmi ljudstva kajkovskega v Kukuljević-evi zbirki in sèm ter tjà v „Neven-u“ (III. tečaj) z národnimi Kranjco-Štircev v Vrazovi ali pa, če te je volja, v Dajnkovi manj autentični zbirki, pa boš mi kmalo poterdil moje besede.

To gledé pesem.

V prozi pa nisem še nikjer bral národne proze kranjsko-širskega národa kakor strogo národne, ker tisto „stara prenačena“, ali pa „národna popravljená“ ne more nikoli nikomur nikjer biti autentičen dokaz, in zategadel bi se še manj moglo z njo kaj proti horvaščini kajkovskega narečja temeljito dokazati.

Končnica *l* v participijih, in predlog *v*, *va*, *ru* in v nekterih slučajih *e* namesto *a* so same nebitne reči, ki ne menjajo notrajnosti in duha jezikovega, ter nas spominjajo na severo-slovenščino in na to, da so čakavci in kajkavski Horvati starini dolgo zvesti ostali. Preobračanje *l* v *o* in *u* pa je najberžeje mlajše in novejše od tistega. Sloboden jezikoznanec še bi dokazal, da je kaj = ča = šta. Ker vemo, da se *k* v *č* sprebrača, in da se *j* kakor digama jako rado besedam spred in zad pristavlja, kakoršnih primer v horvaških klasikih, vzlasti pa v Palmotiću in Gjorgjiću dovolj najdeš, v národnih pesmih pa še več, naj bode tedaj en izgled za vse ostale:

„Naj ti Andjo oči Nalbatinove

Neka znadeš da ih ljubiti nećeš.“ Vuk v II. str. 469.

Kaj nadalje ni nič družega kakor ča'e, (čaj') šta'e (štaj), in zato tudi slišiš štokavca: štaj (šta'e) to bilo? v hitrem govoru; pa tako tudi kajkovski Horvat dostikrat reče: ka'e (= kaj' v hitrem govoru) to bilo?

Da se je pri severnih Horvatih, vzlasti pa na mejah, horvaščina tako odvergla, vzrok tega se mora iskati v vsakojacih ljudstvih, ktere se tukaj, posebno pa okoli Varaždina, stikajo, počem se ve, da horvaščina dosti gubi. Treba je tudi vediti, da v Varaždinu, vzlasti na gornjih krajih „Ledine“ zvanih, skoro polovica prebivavcov je iz Štirije. Je li po tem mogoče, da bi se horvaščina v svoji originalni čistosti in lepsti izderžala tam, kjer Nemec, Madjar in druge ljudstva v njo tak zatekajo? Al zatega voljo še pametnemu ni v glavo pihnilo, ondote Horvate po sili za Nehorvate imeti ali pa med kake prijelaznike šteti. Posebno pa nasebine nikoli moči nimajo, ime narodovo po sebi premeniti.

Jedro vsega tega pretresovanja je to, da národ, kateri ima pravico do zavoda sv. Jeronima v Rimu, se zove samo v latinščini „natio illyrica“ in potem njegov jezik „lingua illyrica“, al v slovenskih jezikih se mora tota izraz predstavljati na: „slovinski (slovenski, slovjski), al pa kar še bolje, na „horvaški.“ In da se tota národ horvaški po jeziku deli na troje na: Štokavce, na Kajkavce in na Čakavce, to je, da jezik horvaški obstaja iz treh narečij: štokavskega namreč, kajkavskega in čakavskega. In da kranjsko-štirskemu narodu ime Slovenec (slovenski)

kakor posebno in vlastno nikakor ne pripada, in zategadel naj bi se pravo, vlastno in národno obinilo.

Naj nihče ne misli, da sem s tem namenil ime „Illyricum“ iz jugoslovenske zgodovine spodriniti, ali pa ogenj kakega prepira unetiti in takega kaj. Bog obvari! Le lepo prosim, in želeti je, da bi to bolj izurjeni možje pretresli, prevdarili in po tem na znanje dali. Dobro bi tudi bilo, da bi Liburnijo, Japidijo, Panonijo in Illyrik pretresli, in njih meje in narode razodeli.

Na Tersatu.

Ksaveri Avguštin Kostović.

Jezikoslovne drobtinice.

Kaj je pravo pisanje: Svetovid ali Svetovit?

Nekteri česki in ruski pisatelji, tudi naš učeni rojak, prof. Terdina, so začeli pisati Svetovid namesto Svetovit, kar pa je krivo. V vseh izvirnikih se bere: Svantevit, Svatovit, Sventevit; nikjer nisem našel Svetovid, Svantevid itd.

V životopisu sv. Benona nahajamo celo razlago besede vit, kjer stoji: „Est autem Swanthē in slavica lingua idem quod sanctum, vit vero lumen interpretatur.“ V sanskritu po Wilsonu pomenjuje vito tudi svetlo „light, lustre“, in v staroperziščini izrazuje vitha pomen „bog.“ Že učeni A. W. Schlegel je dokazal, da besede govoriti in svetiti so iz jednega debla, tako tudi še v slovenščini nahajamo vitati „affari, salutare“, vitija „orator.“

Imamo tedaj točne dokaze, da vit pomenjuje govoriti in svetiti. Iz pomena svetlo pa so pomeni: Bog, primeri: sansk. bhaga, ime juternega solnea, slov.: bog, latinski: deus, sansk. deva iz korenike div, glänzen itd., tedaj je utegnilo vit nekdaž tudi pomeniti v jeziku starih Slovanov bog; zato se nahajete imeni: Svetovit in Svetboh*) pri starih letopiscih.

Svetovit toraj pomeni svetlega ali pa svetlega boga, Jarovit — jarega boga, Samovit — samega — mirnega boga, Ludevít — ludnega boga, Karevit — karajočega boga, Radovit — radostnega — Dalevit — daljnega — Hostivit — gostiboga itd.

Vit toraj se ima razločevati od vid, tudi od adjektivnega suffiksa vit, na pr. gromovit, silovit itd.

Davorin Terstenjak.

Šolske reči.

Kratek pregled nekterih gimnazijskih letopisov.

Med vsemi letošnjimi letopisi c. k. gimnazijskih šol se odlikuje letopis marburškega gimnazija. Res! lep spominček je stoletnice tega gimnazija, ktera je bila v „Novicah“ že popisana. Obširna knjiga — razun zanimive zgodovine marburškega gimnazija, ktero je popisal gospod prof. Juri Matijašić, — razun navadnih šolskih vesti v letu 1857/8, sostavljenih po gosp. vodju Ad. Lang-u, — in razun epilogov o priložnosti slovesne stoletnice, spisanih v nemškem in slovenskem jeziku po gospodu vodju Lang-u in gosp. prof. Terstenjak-u, obsega čvetero učenih sostavkov, med kterimi sta dva spisana v latinškem jeziku („Platonis in Aristotelis de beatitudine humana doctrina“, spisala gospod prof. Jož. Steger in pa gosp. prof. Vilh. Biehl), eden v nemškem („Die Beziehungen der religiösen Weltanschauung zur Kunst“) spisal gospod prof. dr. A. Svoboda, eden pa v slovenskem („O božanstvih ognja pri starih Slovanih“), spisal gospod prof. Davorin Terstenjak. Ker neslovenske reči ne spadajo v pretres našega lista, bomo, opustivši drobnejši pretres ostalih sostavkov, s kterimi so se mariborski gosp. profesorji kot pisatelji pravega jedra skazali, govorili le o

*) V vedski mitologiji se sveti bog (Vasudeva) veli bog luči.

gosp. Terstenjakovem spisu, in ker bojo naši častiti bravci morebiti radi slišali, kaj drugi učeni možaki pišejo o delih, s katerimi gospod prof. Terstenjak že več let naše „Novice“ poslavlja, povzamemo iz 33. lista dunajskega časopisa „Kath. Literatur-Zeitung“, kar ondi pod nadpisom „Mythologie“ od gosp. Terstenjakovega spisa „O božanstvih“ zapisanega stoji. Gospod pretresovavec mariborskega programa o tem delu tako-le govori: „Verlo važen je spis gosp. prof. T. o božanstvih ognja pri starih Slovanih.“ Je ta spis res posebne cene, ktereга naj preiskavci primirjajočega basnoslovja in jezikoslovstva nikar ne prezrejo.“ Po tem uvodu razklada gosp. pretresovavec dosti na drobno zapopadek Terstenjakovega spisa, in h koncu pravi: „Mitologijo slovanskih narodov še zmiraj pogrešamo kakor jo stan dandanašnje vednosti terja. Gospod Terstenjak bi bil bolj kot vsak drug kos takemu delu. Razložnik (referent) bi se ponašal s tem, ako bi se tū razodeta želja spolnila, da bi se gosp. T. lotil tega dela.“ Tudi mi svoje želje pridružimo tem, živo prepričani, da le tisti, ki se je „na širokem pa pustem polji“ slovanske mitologije toliko trudil in toliko dragocenega gradiya nabral kakor Terstenjak, je mož za tako početje. Če pa je še kdo drug, naj stopi na beli dan s svojim blagom; radostni ga bomo sprejeli vsi in gotovo tudi Terstenjak sam.

V pregledu šolskih nauk mariborskega gimnazija smo med drugim veseli zapazili, da nauk slovenskega jezika po vseh razredih razlaga le en učnik: veljavni slovanski jezikoslovec gosp. Božidar Rajč. Le tako, organično postopaje od malega do višjega, je mogoče temeljito izučiti slovensko mladino v maternem jeziku in jo v višjih razredih soznaniti tudi s staroslovenščino in ilirščino.

Učencov je mariborski gimnazij štel v preteklem letu v vsem skupaj 282, tedaj 50 več kakor lani; med njimi je bilo Slovincov 158, Nemcov 120, 1 Čeh in 1 Madjar. —

Letopis ljubljanskega višjega gimnazija se začenja z „Beiträge zur Erklärung des Horaz (Carm. Lib. 1. 1)“, ki jih je spisal gospod prof. A. Weichselmann. Potem sledijo šolske vesti preteklega šolskega leta, iz katerih se med drugim vidi, da šest učnikov (gospodje: Janez Pogorelec, Val. Konšek, Korel Melcer, Jožef Kogej, Jož. Marn in Frid. Žakelj) je učilo slovenski jezik, kateri vsi so imeli še z drugimi nauki opraviti. — Število učencov konec leta je znašalo v vsem skupaj 535, — tedaj jih je bilo letos 51 več memo lanskega leta, kar gledé tudi na novomeški gimnazij, očitno špričuje, da tudi na Kranjskem čedalje več učencov stopa v gimnazijske, nekda „latinske“ šole imenovane. Po rodu je bilo med imenovanimi 535 učenci 420 Slovincov, 112 Nemcov, 2 Italijana in 1 Arabec (zamurček) z imenom Jeran-Krajnski Jožef v 1. razredu.

Letopis novomeškega gimnazija se začenja z obširnim spisom gospod prof. P. Ladislava Hrovata „Ueber das aoristische Perfect in Folgesätzen nach einem Tempus hist. im Hauptsatze.“ Zatem sledijo navadne šolske naznanila. Učnikov je bilo 12, ki so se verstili v naukih tako, da štirje (gospodje: Krizolog Gresnik, Burgh. Schwinger, Gracian Ziegler in Innoc. Gnidovic) so učili slovenski jezik; začasni vodja je sedaj gospod profesor P. Bernard Vovk. Učencov so imeli letos v vseh 8 razredih 156, tedaj 28 več kakor lani. Ker se število učencov od leta do leta naraša, in ker, kakor nam je dobro znano, šolski nadzornik gospod Frid. Riegler verlo obnašanje gosp. učnikov, ki so vsi iz reda čast. frančiškanov, vselej hvali, kadar iz Novega mesta pride, in se tudi šolski pripomočki čedalje bolj množijo, je po vsem tem obstoj novomeškega gimnazija zagotovljen, in frančiškanskemu redu gré tolikanj večja hvala, ker tudi, kakor nam letopis karlovškega gimnazija kaže, častiti patri tega reda ondi opravljalo vse šolstvo. Karlovški gimnazij ima sicer le

4 razrede, vendar z začasnim vodjem gospod P. Barn. Palyuk-om vred šteje 7 učnikov, ki se verstijo v naukih tako, da, kakor smo s pohvalo omenili od mariborskega gimnazija, tudi tū le eden (gospod P. Jakob Meško) uči v vseh 4 razredih ilirski jezik. Iz tega letopisa, v katerem je učnik naravoslovja gospod profesor P. Viktor Mihajlovič spisal sostavek „Ueber Erdbeben“, pozvedamo, da učencov je bilo konec leta 62, tedaj 10 več memo lanskega leta; med njimi Horvatov 53, Slovincov 6, Nemcov 3.

V letopisu gimnazija varaždinskega smo s posebnim veseljem brali čertice o slovenskem jeziku, kakor se govori v Predvoru na Gorenskem. Gospod prof. M. Valjavec, neutrudljivi obdelovavec slovenskega slovstva, iz okolice predvorske domá, je za pokušnjo razodel poglavitiši vlastitosti tega slovenskega podnarečja, ktere bo rad bral vsak učen Slovan, zlasti tisti, ki se pečá s primerjanjem mnogoverstnih narečij slovanskih. H koncu je pridjanih 8 národnih pesem iz Predvora. — Učnikov z vodjem vred šteje varaždinski gimnazij 14; razlaganje ilirskega jezika je tudi tū razcepljeno med 5 učnikov; učencov je bilo konec leta 200, tedaj 18 več memo lani; med njimi, kakor v Zagrebu tiskani letopis pravi, ki je poln tiskarnih pomot, 138 Horvatov, 39 Slovincov, 15 Madjarov in 5 Čehov.

Potovanje po izhodnem ali po jutrovih deželah v letu 1857.

Spisal Mihael Verne.

L.

Belo nedeljo (19. aprila) pa grém že zgodaj sveto mašo brat v kapelo z onim frančiškanom, ki vert Getsemani oskerbljuje, kjer je Jezus za nas kervav pot potil; po sveti maši pa se podam zgol sam na oljsko goro. Kmali za menoj pa pride nekoliko Francozov, ki so nosilen altar seboj imeli — in med sveto mašo, ki jo nek francozki duhoven tū bere, prideta tudi Gerster in Kerndl za menoj, in vsi trije se podamo po izhodnem bregu oljske gore čez Betfage v bližnjo Betanijo, kjer je Gospod naš drage zveste prijatle imel — Lazara in sestri njegove Marto in Marijo.

Že iz verha oljske gore kažejo na desni strani proti jugu neki kraj na „hribu pohujšanja“, od ktereга pripovedujejo, da se je tam hudobni izdajavec Iškarijot na neko divjo smokev obesel. Spodobnišega kraja si res ni mogel hudobnež zbrati, ko grozoviti „hrib pohujšanja.“

Dalje proti Betanii kažejo poleg poti nek dobro obdelan kos zemlje, in pripovedujejo, da na tem polji je rastla tista smokev, ki jo je Jezus preklel, ker ni sadú na nji našel, in ki je še tisti dan usahnila. To utegne lahko biti, in nad tem se ni čuditi, da je tū nekda velika smokev stala, ker je izhodna stran oljske gore, čeravno tudi kamnitna, še dan današnji veliko bolj obdelana in obraščena, ko zahodna in ostali hrib okrog Jeruzalema. Vsi griči proti Betanii so zeleni in dobro obdelani.

Betanija pa, ki je nekda morebiti lep terg bila, je sedaj revno selo, res, da v skaloviti, pa zanimivi in z velikim čudežem posvečeni okolici. Betanija ta, kjer so verli pobožni ljudje, Lazar in sestri njegove, Gospoda našega tolikokrat radostno in gostoljubno sprejemali, je le male tri četerti ure od Jeruzalema o izhodnem podnožji oljske gore.

Deleč od te Betanije je bila pa ob Kristusovih časih še druga unikraj Jordana, kjer je prej sveti Janez, Čaharjev in Elizabetin sin, k pokori opominjal in kerščeval. Ta, druga Betanija je imela pa tudi ime „Bethabara“, to je, hiša prehoda, ker so tū iz Egipta pridši Izraelci pod Jozue-tom skozi reko Jordan iz puščave v kanaansko deželo po suhem prešli.